

SMÅSTYKKER

De tidligste danske dedikationseksemplarer.

I sin indholdsrige afhandling „Dedikationseksemplaret“ (Bogvennen 1948) har forfatteren og bibliofilen Peter Christiansen stræbt at finde frem til den ældste danske forfatterdedikation, vel vidende at den grænsepæl det lykkedes ham at sætte, måske ved lejlighed lod sig flytte; det er det der forsøges her, dog naturligvis med den samme reservation overfor resultatets endegyldighed. Peter Christiansens ældste eksempel, der gengives i hans afhandling side 194, og som findes i Kay Høegs efterladte bogsamling, er den berømte salmist Hans Thomissøns sorgetale over Christian III „Oratio de Christiano tertio. Scripta a Iohanne Thoma Ripense“ trykt i Basel 1560, på titelbladet forsynet med dedikation til en anden ripenser, sognepræsten ved Ribe Domkirke, tidligere rektor ved katedralskolen Jens Pedersen Grundet.

Det er imidlertid nu lykkedes at komme syv år længere tilbage i de danske dedikationseksemplares historie, takket være en tredje ripenser, den senere medicinske professor Hans Frandsen, en skattet latinpoet, som desuden har gjort sig bekendt som digter på modersmålet ved sit smukke hyldestdigt foran i Anders Sørensen Vedels Saxo 1575. Af Hans Frandsen ejer Det kongelige Bibliotek et juledigt fra 1553 og en samling elegier fra 1554, begge trykt på latin i Wittenberg og begge forsynet med forfatterdedikation. Digtet om Jesu fødsel har titlen „De natali Domini ac Salvatoris nostri Iesu Christi Carmen Iohannis Francisci Ripensis Dani“, og er tilegnet Ribe kirkekollegium med et digt trykt foran det egentlige carmen, men eksemplaret i Hiemstiernes samling har desuden individuel håndskrevet dedikation på titelbladet: „D: Iacobo Seucrino ludi moderatori Rip[:] dono dedit Iohannes Franciscus amiciter.“ Ved indbinding ca. 1800 er bogen beskåret, så tilskriften er strejft og forkortelsestegnet efter *Rip* gået tabt. Jacob (Ib) Sørensen var 1550–57 rektor (ludimoderator = ludimagister, skolemester) for Ribe katedralskole, og dode som sognepræst ved Catharinckirken sammesteds. Den anden bog hedder „Iohannis Francisci Ripensis Elegiarum liber primus“ og her lyder titelbladets dedikation: „D: Iohanni Lagonis præcipuo suo amico, dono dedit Ioh. Fra[].“ I dette tilfælde har bogbinderkniven ved indbindingen i midten af det 19. århundrede været mere nærgående, så at slutningen af efternavnet er skåret væk. Johannes Lagonis, som Hans Frandsen kalder sin særlig gode ven, er den senere ribebisp Hans Laugesen.

Ribes akademiske ungdom var i 1554 smukt repræsenteret i Wittenberg med tre af de nævnte Hans'er. Hans Frandsen (f. 1532) studerede der siden 1551, Hans Laugesen (f. 1530) siden 1552, og Hans Thomisson (f. 1532) blev immatrikuleret juleaften 1553. De to førstnævnte var ligesom Ib Sørensen født i Ribe, Hans Thomisson i det nærliggende Hygom. Alle fire var udgået fra katedralskolen, ved hvilken Hans Laugesen, før han blev biskop, var lektor, og Hans Thomisson rektor inden han kom til København som sognepræst ved Frue Kirke og afløstes i rektoratet af Ib Sørensen. Hans Laugesen var svigersøn af sin forgængers forgænger på bispestolen, Ribes berømteste Hans, nemlig Hans Tausen, og svigerfader til Anders Sørensen Vedel, der på sin ejendom Lilibjerget i Ribe delte sig ligeligt mellem historie, folkeviser og bogtrykkerkunst, og om hvis dedikationseksemplarer der også skal siges et par ord for yderligere at imødekomme Peter Christiansens efterlysning af dedikationseksemplarer fra danske forfattere i det 16. århundrede.

Peter Christiansen gengiver selv (s. 199) en dansk dedikation Vedel har skrevet foran i sin „Antichristus Romanus“ Kbh. 1571, og tilføjer i billedunderskriften, at Det kongelige Bibliotek desuden ejer to dedikationseksemplarer fra hans hånd. Dette 2-tal lader sig imidlertid forhøje til 3^{1/2}. Det halve tilfælde, der kræver sin særlige forklaring, er bibliotekets ene eksemplar af Tycho Brahes berømte „De nova stella“ 1573, hvori Vedel har skrevet en latinsk dedikation til sit bysbarn, den senere Odensebisp Jacob Madsen Vejle, der på det tidspunkt var sognepræst ved Ribe Domkirke efter først at have været rektor ved katedralskolen. Når man fastholder Peter Christiansens definition af dedikationseksemplaret og kræver „donators aktivt implicerede forhold til det paagældende værk“, kan betegnelsen med delvis ret bruges om denne bog, idet Vedel har forfattet et lykønskingsdigt til Tycho, som denne har aftrykt bagi bogen. Af de tre bøger med regulære forfatter- eller udgiverdedikationer fra Vedel er den ældste hans „Paraphrasis Psalmi CXXVII“ trykt i Kbh. 1569, med latinsk dedikation til hans gode ven og broder Hans eller Jens Andersen, Kapellan ved Roskilde Domkirke; dernæst følger udgaven af hr. Michaels digte „Vita hominis“ trykt i Kbh. 1571, „ydmygeligen offerered“ Frederik II, og endelig, som den tredie, udgaven af Adam af Bremen, „Historia ecclesiastica“, Kbh. 1579, med latinsk dedikation til Ribes studerede borgmester Peder Mortensen Hegelund.

Det er lærerigt at se, hvor mange af de forbindelseslinier som disse gamle tilskrifter markerer, stadig løber sammen i Ribe; vender vi tilbage til udgangspunktet og forestiller os – hvad som sagt er usikkert – at Hans Frandsen uanfægtet kunne bevare førstepladsen blandt de danske dedikationskrivere, så lod det sig måske sige, at skikken er kommet til Danmark fra Wittenberg via Ribe, byen hvis boglige kultur i senrenæssancens dage havde en virkelig florissant periode.

R. Paulli.

Bedømmelsen af Niels Klim i udlandet.

Det kongelige Biblioteks omfattende samling af, navnlig tyske og franske, kritiske tidsskriftrækker fra det 18. århundrede kan stadig granskes med udbytte. Selv til et ellers så gennemløjet emne som Holberg lader der sig her finde nye små bidrag. De fleste af disse lærde tidender holder sig ikke strengt til den videnskabelige litteratur eller faglitteratur overhovedet, men strejfer også lejlighedsvis ind på fiktionslitteraturens gebet. Alle sider af Holbergs forfatterskab finder man således bedømt deri; i dette tilfælde gælder det Niels Klim.

I sit 3. latinske levnedsbrev (1743) fortæller Holberg selv om den modtagelse Niels Klim fik ved sin fremkomst 1741. Hans fjender prøvede at sætte ondt for bogen herhjemme, og han antyder også, at det var blandt dem man skulle søge forfatteren til den meget nedsættende kritik i *Göttingische Zeitungen von Gelehrten Sachen* (12.6.1741). I modsætning hertil fremhæver han, at andre nationers bedømmelse vidner om, hvor gunstigt denne bog blev modtaget, og senere hedder det, at andre tidenders kritik syntes han godt om (*Nec displicuit mihi . . .*). Werlauff siger i sine historiske oplysninger til N. V. Dorphs oversættelse (1874, s. 265), at det ikke er let at påvise disse velvillige recensioner, og Anne E. Jensen, hvem det ved ransagning i Det kongelige Bibliotek er lykkedes at finde frem til en 27 sider stor, stærkt rosende anmeldelse i det i Haag trykte *Nouvelle Bibliothèque ou Histoire Littéraire des principaux Écrits qui se publient* (senere meddelt i ekstrakt i *Nöthiger Beitrag zu den Neuen Zeitungen von Gelehrten Sachen*, VIII, Leipzig 1742 s. 155 f.), mener ikke (Holberg-Blandinger, III, 1946, s. 97), at Holberg har kendt den i 1743, ud fra den betragtning at han isåfald ikke havde kunnet dy sig for at citere dens smigrende sammenligning mellem Niels Klim og Swifts Gulliver.

Der kan imidlertid påvises to andre steder, hvor de fremmede kritiske blade i 1741 omtaler Niels Klim gunstigt, steder som øjensynlig Holberg men ikke Holbergforskerne har kendt. Det ene er en notits under rubriken *Nouvelles littéraires* i et andet af de i Haag udgivne franske tidsskrifter *Journal littéraire d'Allemagne, de Suisse et du Nort* (I, s. 433 f.), hvor anmelderen i al kort-hed kalder bogen en opfindsom digtning, hvori den underjordiske rejsende lader vor verdens skikke og meninger passere revy.

Det andet sted ligger lige på den slagne landevej, så det er mærkeligt, at Werlauff ikke – så lidt som Nyerup og Ehrencron-Müller – har observeret den. Det er det velkendte Leipzigerblad *Neue Zeitungen von Gelehrten Sachen*, som på Det kongelige Biblioteks mindeudstilling for Holberg i januar 1954 lå opslået på numret for 22. juni 1741, hvis forside indleder en tre sider lang recension af den latinske, tyske og franske udgave. Bogen roses for sit vid, recensenten synes den er „artig og sirlig“ skrevet, at den indeholder en fin spot over skik og brug og meninger især hos europæerne, at den viser hvor meget unaturligt, latterligt og ufornuftigt et folk med andre forudsætninger

kan finde i vore mest alvorlige og højtskattede foretagender. Selv om digtningen undertiden synes at mangle sandsynlighed, så mærker man det dog ikke synderligt på grund af så mange andre ting der virker tiltalende, og man tilgiver let forfatteren denne lille fejl. Recensenten fortsætter så med referat af handlingen, omtaler kort den tyske udgave, lidt udførligere den franske og polemiserer mod dennes oversætter E. Mauvillon, fordi han i sin fortale har kaldt Niels Klim en allegori, skønt den kun er en ren og skær fiktion.

Til konfrontation citerer vi nu Holbergs latinske tekst i *Opuscula Latina* (II, s. 19): „Judicant Censores, eleganter ac ingeniose Fabulam hanc esse confictam, tantum contra verisimilitudinem me pecasse autumant“ og genfinder da den franske recensens *ingenieuse fiction* = *ingeniose confictam*, den tyskes *zierlich* = *eleganter*, og tillige dennes eneste indvending, forsyndelsen mod sandsynligheden (*contra verisimilitudinem pecasse*). At recensenten straks glatter ud og tilgiver forfatteren denne lille fejl, går også igen i det følgende af Holbergs tekst: „Et, cum condonandos hos nævos autori judicant: postulat lex æqvitatís, ut eadem facilitate crisin hanc illis condonem“ (og når kritikerne dømmer, at forfatteren må have tilgivelse for disse pletter, så er det kun rimeligt, at jeg ligeså let tilgiver dem denne kritik). Om det så er tyskerens *sehr leicht* har Holberg fået det med i *eadem facilitate*. Man fristes næsten til at tro, at Holberg har haft det pågældende nummer af bladet liggende foran sig, da han skrev denne passus i sit levnedsbrev; ellers må man sige, at han trofast har gemt verba ipsissima i sit hjerte.

R. Paulli.